

részt a munkában.) Ezt követően angol és francia nyelvű idegenvezetéssel ismerkedtünk meg Plovdiv óvárosának nevezetességeivel, többek között a nemrég feltárt, III. századi római színház maradványaival, valamint a XI.

században épült, gyönyörű ikonokkal díszített Bacskovo templommal. Ebéd után szabad program következett, és az esti órákban tértünk vissza Szófiába.

HORVÁTH MIKLÓS

„TIZENHÁROM NAP, AMELY...”

Emlékezés és tudományos konferencia az 1956-os forradalom és szabadságharc tiszteletére. Budapest, 2002. október 18–19.

Kétnapos konferenciát és emlékülést rendezett 2002. október 18–19-én a Honvédelmi Minisztérium kezdeményezésére a Hadtörténeti Intézet és Múzeum. A konferencián megjelent *Juhász Ferenc* honvédelmi miniszter és a rendezvény díszelnöke, *prof. Király Béla* vezérezredes, az '56-os nemzetőrség főparancsnoka, valamint *Gyenes Judith*, Maléter Pál özvegye. Az emlékülést *dr. Holló József Ferenc vezérőrnagy*, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója nyitotta meg.

Ezt követően *Juhász Ferenc* honvédelmi miniszter szólt a jelen lévő történészekhez, a az egykori forradalom és szabadságharc résztvevőikhez, aki többek között hangsúlyozta, hogy ha van küldetése az ilyen és ehhez hasonló rendezvényeknek, akkor az az, hogy emléket állítsunk a hősöknek, élményeket rakjunk össze, és tényeket kutassunk, keressünk: hogyan lehetett a magyar nemzet egyik nagy tragédiája és egyik legszebb esélye 1956, tisztázzuk mi is történt valójában.

A tudományos konferencia előadásai – a szervezők szándékai szerint is – tematikailag négy többé-kevésbé jól elhatárolható részre bonthatók. Az első részben képet kaphattunk 1956 XX. században betöltött szerepéről, a nemzetközi politikának a magyar forradalomra gyakorolt fő hatásairól, a Varsói Szerződés tényleges lehetőségeiről és szerepéről és nem utolsósorban a lengyel és magyar '56 azonos és eltérő vonásairól.

A második blokkban a politikának az erőszakos szervezetekre, a fegyveres harcra gyakorolt hatásának vizsgálatát követően hallhattunk a szovjet katonai részvételről, a Magyar Néphadsereg alkalmazásáról és tevékenységéről, a felkelő-szabadságharcos csoportok megalakulásáról, harcairól, az új karhatalom, ezen belül a nemzetőrség megszervezésének körülményeiről, tevékenységéről.

A konferencia által vizsgált harmadik kérdéskörbe a november 4-ét követően történelemmel kapcsolatos előadások tartoztak. Ezen belül szó esett a forradalom leveréséről, a hadsereg lefegyverzéséről, az utóvédharcokról, illetve a forradalmat követő megtorlásról, az ENSZ és a magyar emigráció tevékenységéről. A tudományos konferencia nem kevésbé fontos részét képezték az 1956 és a magyar emigráció viszonyát vizsgáló és bemutató, illetve a az 1848-49 és 1956 nemzetőrségének azonos és eltérő vonásait bemutató – tematikailag a negyedik blokkba sorolható – előadások.

A konferencia első napján a délelőtti ülésvezető elnöke *Rainer M. János*, az 1956-os Intézet főigazgatója volt.

Első előadóként *Rainer M. János* az „1956 a XX. század történelmében” című előadása bevezetőjében szólt arról, hogy a „rövid” huszadik század – az előadó értékelése szerint alapvetően ez az 1917-től 1991-ig tartó időszakot jelenti – történetében a magyar események három vonatkozása – ezek: 1956 forradalma a Szovjetuniót valaha ért legnagyobb kihívás volt Kelet-Európában; a

forradalom kirobbanásának egyik oka a szovjet típusú szocializmus-projekt csődje volt; 1956 eredményezte a szovjet típusú szocializmusok egyik legéletképesebb változatának létrejöttét, hiszen a Kádár-rendszer nem más mint permanens reflexió 1956-ra – érdemel különös figyelmet.

Később Rainer M. János azt vizsgálta, hogy belátható időn belül a nemzeti hagyományrendszerben, illetve a kollektív emlékezetben 1956 „nagy története” helyet foglal-e, hogy diffúz és töredékes képe marad meg, mely mindig alkalmas lesz a megosztásra, vitára gerjeszt, semmint egységesít.

Az ezekre a felvetésekre, problémákra és kérdésekre adott válaszoktól függ – mondta az előadó –, hogy 1956 múltó epizóddá válik egy meglehetősen világméretű zsákutca történetében, vagy ennél többet jelent.

Rainer M. ezt követően három nézőpontból – ezek: Magyarország és a világ; Magyarország – az „ötvenhatos vízió”; A világ – egy XIX. századi forradalom a XX. században – vizsgálta, hogy milyenek láthatjuk 1956-nak a XX. században betöltött szerepét a XXI. századból.

Előadása befejező részében az Rainer M. János annak a véleményének adott hangot, hogy 1956 után nem lehetett úgy folytatni, ahogyan azelőtt. A magyar forradalom jelensége mindenkit meggondolásra készítetett, azokat is, akik a szovjet rendszer ellen lázadtak, s azokat is, akik a rendszer életben tartásán vagy éppen terjeszkedésén fáradoztak. Az alávetett társadalom ereje, a vele való nyílt összeütközés félelmetes emléke, az 1956-os rettegés ott maradt minden további döntésben.

Borhi László – a MTA Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa – „Az 1956-os forradalom a világpolitikában” – című előadása bevezető részében szólt arról, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc világpolitikai jelentőségét nehéz lenne túlbecsülni, hiszen sikere esetén véget érhetett volna a hidegháború, Magyarország és a térség többi, szovjet megszállás alatt álló országa megkezdhetné volna újbóli beilleszkedését az európai vérkeringésbe.

Az előadó többek között arra a kérdésre keresett választ: hogyan oldható fel a nyugati világ látszólagos tétlensége, illetve a forradalom jelentősége között feszülő

ellentmondás, és elkerülhetetlen volt-e vajon a forradalom vérbefojtása? E kérdéskör tisztázása érdekében röviden ismertette az USA kelet-európai politikájának és a szovjet–amerikai szembenállás fő jellemzőit.

Borhi előadása fő részében – bevallott szándéka szerint – le akart számolni olyan tévhitekkel, mint például, hogy a szuezi válság úgymond elvonta a figyelmet, mintegy ürügyet adott arra, hogy ne kelljen foglalkozni a magyar forradalommal, vagy az USA szabad kezét adott a szovjeteknek, hogy tegyenek Magyarországgal azt, amit akarnak, és vitába szállt azzal az állásponttal is, miszerint Anglia és Franciaország tudatosan a magyar forradalom kitöréséhez időzítette volna a szuezi beavatkozást.

Az USA kelet-európai politikája témakörön belül szó volt a magyar forradalommal kapcsolatos viszonyrendszeréről, a lélektani hadviselés szerepéről, a szovjet politikai vezetés fontosabb, a forradalom és szabadságharc sorsát alapvetően érintő döntéseiről.

Az előadó összegző gondolataiból kiemelendő: a végső szót, akárcsak később, 1968-ban vagy 1989-ben, Moszkvában mondták ki. Ekkor még elképzelhetetlen volt Kelet-Európa feladása, hiszen jelentős gazdasági és katonai szerepe volt a Szovjetunió számára, de 1956 mégis megdöntötte a vasfüggöny mögötti térség mozdulatlanságának mítoszát.

Szakolczai Attila – az 1956-os Intézet tudományos munkatársa – „Politika és erőszakszervezetek 1956” című előadásában hangsúlyosan szólt a Magyar Néphadsereg helyzetéről, a forradalom alatti tevékenységéről. A személyi állomány fő jellemzőiről szólva többek között megemlítette, hogy a tisztikarra és a sorozott állományra ugyanaz a kiábrándultság és csalódottság volt jellemző, mint általában az ország lakosságára. Az általános elégedetlenségen túl a tisztikart még fokozottabban érintette a szovjet minta megalázó szolgálai követése – ezek között az szovjet mintájú egyenruha, rangjelzés és az értelmetlen táborozások – és a képzettség és származás szerinti belső megosztottság.

Az előadó a vidéki katonai alakulatokkal kapcsolatban kiemelte, hogy a régi rend erőszakos fenntartását eleve lehetetlenné tette, hogy október 23–24-én számos alakulattól

vezényeltek fel alegységeket Budapestre, így a helyben maradó erők egy esetleges megmozdulással szemben többségében tehetetlenek voltak. A katonai alakulatok vezetői általában igyekeztek a központban történt változásokkal többé-kevésbé harmonizáló döntésekkel hozni és a hatalomba kerülő helyi erőkkel együttműködni, de legfőbb feladatuknak a rend fenntartását, a katonai felszerelések, elsősorban a fegyverek megőrzését tekintették ebben az átmenetnek tartott időben. Legtöbb helyen nemcsak passzív, hanem némiképp aktív szerepet játszottak a helyi hatalomátvitelben, ezzel azonban nem annyira a forradalmi erők győzelemre segítése, mint inkább a közrend fenntartása volt a céljuk – ez történt például Győrben és Miskolcon –, majd a helyi hatalomátvitelt követően elsősorban a nemzetőrség felállításában, felfegyverzésében játszottak szerepet.

Szakolczai Attila véleménye szerint a katonatisztek és a forradalmi ifjúság együttműködését, egymás iránti bizalmát jelzi, hogy több helyen (részben) katonatisztek irányításával menekültek november 4-én a lakóhelyüket környező erdőkbe, hegyekbe a fiatalok, részint hogy elkerüljék a deportálást, részint egy esetleges későbbi (partizán)harc reményében.

Okváth Imre – a Történeti Hivatal osztályvezetője – „A Varsói Szerződés és az 1956-os forradalom és szabadságharc” című előadása elején – mint előzményről – szólt a magyar haderő második világháborút követő időszaka fő történéseiről, a magyar katonapolitikai helyzetben ebben az időszakban bekövetkezett fontosabb változások okairól.

Az előadás fő részében részletesen elemezte a Varsói Szerződés létrehozásának körülményeit, a katonai integráció megvalósítása érdekében 1956 végéig elhatározott lépések megvalósulásának eredményeit. Okváth a NATO és a Varsói Szerződés katonapolitikája közötti lényeges különbségnek tartotta azt, hogy míg az előbbi védelmi katonapolitikát folytatott, s a fegyveres erőinek erősítésével a Szovjetunió elrettentését tartotta legfőbb céljának, addig a Varsói Szerződés létrehozásával a Szovjetunió egy olyan katonai tömb kialakítására törekedett, amely közvetlenül biztosította számára a kiképzett embertartalékok hatalmas tömegeit, új

felvonulási területekhez, katonai támaszpontokhoz, raktárakhoz juthatott, s végül amit felhasználhatott szövetségesei politikai, gazdasági és katonai elnyomásához.

Fenti állítása alátámasztása érdekében részletesen szólt arról, hogy a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának jogi feltételei a forradalom időszakában is rendezetlenek voltak, s hogy a szovjet csapatok karhatalmi alkalmazására vonatkozó tervek elkészítését és megvalósítását a Varsói Szerződés nem tette lehetővé.

Az előadást – mintegy a téma összefoglalásaként – Okváth Imre a következő gondolatokkal zárta: a Szovjetunió a Magyarország ellen végrehajtott támadással megszegte a Varsói Szerződés előírásait, sorozatosan megsértette annak szellemét. Nagy Imre miniszterelnök Snagovban írt feljegyzései talán ma is helytállóak, a Varsói Szerződés nem volt más, mint a szovjet katonai diktatúra ráerőszakolása a tagállamokra, a sztálini korszak függőségének és alárendeltségének eszköze.

Tischler János – az '56-os Intézet tudományos munkatársa – „A lengyel és magyar '56 azonos és eltérő vonásai” című előadása kezdetén megállapította: az 1956. október 23-i budapesti felvonulás a lengyel október melletti szolidaritási tüntetésként indult, ezt jelképezte maga a helyszín, a Petőfi- és a Bem- szobor, illetve a sajátos jelszó, amely tömören megfogalmazta a magyar emberek követelését: „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!”

Az előadó a két országban történtek azonosságait és különbségeit vizsgálva többek között szólt arról is, hogy Nagy Imrével ellentétben Gomulka körül nem szerveződött meg pártellenzéki csoport, amelynek fő okát abban látta, hogy a két politikus habitusa eltért egymástól. Gomulka emberileg nehéz volt megkedvelni, vele bizalmi és őszinte viszonyt létesíteni, márpedig abban a korban egy pártellenzéki kör kialakításánál a nézetközösségen túl a legfontosabb az emberi tényező volt – mondta Tischler János.

Később még mindig a személyi tényezőkkel kapcsolatban az előadó kiemelte: míg Lengyelországban Gomulka mellett elsősorban Ochabnak és Cyrankiewicznek köszönhető, hogy nem került sor vérontásra az év őszén, addig Gerő Ernőt és Hegedüs

Andrást nagy felelősség terheli abban, hogy Magyarországon a politikai és társadalmi feszültségek nagy véráldozattal és pusztulással járó robbanáshoz vezettek.

Az előadás második részében hallhattunk a lengyel pártevezetésnek a magyar forradalommal kapcsolatos felfogásáról, annak változásairól, a LEMP KB október 28-án a magyar nemzethez intézet felhívása megszületésének körülményeiről, ezen belül többek között arról a kettősségről, amely a lengyel pártvezetésnek a szovjet csapatok kivonásával kapcsolatos álláspontját jellemezte.

Tischler János részletesen szólt a második – november 4-i – szovjet intervenció lengyel vonatkozásairól, így arról is, hogy a lengyel pártvezetés különvéleménye – „Magyarországon a néphatalom és a szocializmus vívmányainak védelmét és fenntartását a magyar népnek, nem pedig külső intervenciónak kell megoldania” – hangoztatása mellett az újabb szovjet támadás megindítását kényszerűen tudomásul vette.

Az előadás befejező részében hallottunk a lengyelek magyarok iránti segítőkészségéről, a tömeges véradásról, az egész országra kiterjedő pénz-, élelmiszer- és gyógyszergyűjtési akciókról, illetve a november 4-ét követően hatalomra segített magyar vezetésnek a lengyelek magyar forradalom iránti szimpátiája megváltoztatása érdekében történt akcióról és nem utolsósorban Nagy Imre és társai kivégzésének lengyel megítéléséről.

Az ülés második részének levezető elnöke *prof. Izsák Lajos* történész, egyetemi tanár, az MTA doktora volt.

Szani Ferenc – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem docense – a „Szovjet katonai részvétel az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésében” című előadásában összefoglalta a szovjet katonai jelenléttel, illetve az első és második szovjet katonai intervencióval kapcsolatos ismereteket.

Előadása bevezető részében többek között szólt arról, hogy a szovjet vezetés 1956 elején érzékelve az egyre feszültebb magyarországi helyzetet, közvetlen – ekkor még csak – politikai beavatkozásra szánta el magát., de később a Lengyelországban bekövetkezett eseményekkel összefüggésben a Magyarországon állomásozó szovjet

alakulatoknak karhatalmi terv készítését rendelték el. E terv szerint a szovjet Különleges Hadtest feladata az volt, hogy magasabbegységei egy részével rendkívüli esetben zárja le az osztrák határt, illetve alapvetően a 2. gépesített gárdahadosztály erőire támaszkodva Budapesten objektumvédelemmel segítse a magyar karhatalmi erők tevékenységét.

Miután azonban alig 24 órával az események kezdetét követően nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar karhatalmi erők képtelenek a rend helyreállítására, október 24-től 28-ig a szovjet csapatok fő feladata – az eredeti tervtől eltérően – aktív támadó harctevékenység folytatásával a felkelő-szabadságharcos csoportok ellenállásának a megtörése lett. E feladat végrehajtása során – az előadó véleménye szerint – a szovjet erők kudarcot vallottak, ezért a szovjet vezetés arra kényszerült, hogy október 30–31-én csapatait a fővárosból kivonja. A csapatkivonás azonban még be sem fejeződött, amikor megszületett az újabb szovjet támadásra vonatkozó politikai döntés.

Szani Ferenc előadása befejező részében részletesen szólt a második intervenció katonai előkészítéséről, a „VIHR” – „Forgószél” – fedőnevű hadművelet végrehajtásáról és a szovjet invázió következményeiről.

Zsitnyányi Ildikó – a Történelmi Hivatal tudományos munkatársa – „A Magyar Néphadsereg a forradalomban” című előadásában az 1956. október 23. és november 4. között történetekre koncentrálnak vizsgálta és értékelt, hogy a magyar erőszakszervezetek – ezen belül kiemelten a Magyar Néphadsereg – karhatalmi célú alkalmazására a forradalmat megelőző időszakban milyen elgondolások születtek, az egyes fegyveres szervek részéről milyen tervek készültek.

Az előadó felhívta a figyelmet arra azokra a harcértéket negatívan befolyásoló tényezőkre is, amelyek következtében – mint azt a forradalom alatti történések is bizonyítják – a magyar karhatalmi erők a tervekben rögzített feladataik, illetve a politikai vezetés aktuális elvárásai és utasításai végrehajtására fokozatosan képtelenné váltak.

Zsitnyányi Ildikó ismertette a karhatalmi erők október 23–28-ig történt

tevékenységének fő jellemzőit, ezzel összefüggésben a szovjet csapatok bevetésének legfontosabb indítékait. E részen belül hallhattunk a politikai vezetés helytelen helyzetértékelésének, megosztottságának az erőszakszervezetek tevékenységére gyakorolt hatásáról, ezek között az országszerte bekövetkezett fegyverhasználatokról, sortüzekről.

Befejezésül az előadó elemezte az 1956. október 28-án bekövetkezett politikai fordulat, átértékelés hadseregre gyakorolt hatását, ismertette a Forradalmi Katonai Tanácsok megalakulásának körülményeit, az átalakulóban lévő haderő november 4-ig – az újabb szovjet támadás megindításáig – folytatott tevékenységét.

Eörsi László – az '56-os Intézet tudományos munkatársa – a „Felkelő és szabadságharcos csoportok tevékenysége a forradalomban” című előadásában a fővárosban történetekre koncentrálnak ismertette és értékelte a felkelő, majd nemzetőrségi csoportok összetételét, alakulásuk és folyamatos átalakulásuk, változásai fő jellemzőit. A felkelőcsoportok céljairól szólva bevezetőjében elmondta, hogy azok túlnyomó többsége a Rákosi-rezsim és a szovjet megszállás felszámolásáért fogott fegyvert, és nem a horthysta rendszert akarták visszaállítani.

A felkelő-szabadságharcos csoportok szerveződésének három időszaka különíthető el: október 23-tól 29-ig, október 29-től november 4-ig és november 4-től a forradalom leveréséig. Ezek fő jellemzőinek ismertetését követően az előadó fő tevékenységi körzetük szerint értékelte a felkelő csoportok – ezek között a Széna téri, a Móricz Zsigmond körtéri, az óbudai, a józsef- és ferencvárosi – tevékenységét. A fentiekén túl Eörsi László szólt a főváros külső kerületeiben – például Pesterzsébeten, Soroksáron, Csepelen, Pestlőrincen, Kispesten, Kőbányán, Angyalföldön és Újpesten – megalakult felkelőkről és nemzetőr alegységekről is.

Az előadás befejező részében hallhattunk a fegyveres harcok következtében bekövetkezett veszteségekről, illetve a megtorlásról is.

A második napon a konferenciát *dr. Holló József Ferenc vezérőrnagy*, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója vezette.

Szakály Sándor – történész, a Duna TV al-elnöke – az „1956 és a magyar emigráció” című előadása fő részében többek között szólt arról, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc a magyar emigráció számára is meghatározó erővel hatott. A különböző politikai irányzatokhoz tartozó emigráns csoportok egy dologban hasonlóan vélekedtek: a forradalom a magyarországi kommunista diktatúra végét jelenti. Az emigráns csoportok közül az előadó a legjelentősebbnek az 1945-öst tartotta, amely az ún. „Horthy Magyarország” bukása után került a nyugati államokba. Fontossági sorrendben ezt követte az 1945 és 1949 között emigrált személyek jelentős csoportja, amelynek tagjai a magyarországi ún. demokratikus átalakulásban tevételes szerepet vállaltak.

Szakály Sándor értékelése szerint az emigránsok közötti kezdeti ellentéteket az 1956-os események tompították, és a közös ellenség elleni fellépés még összefogást is eredményezett. Az 1945-ös emigránsok egy kisebb csoportja megpróbált tevételes is a forradalom segítségére sietni, de lehetőséget erre nem kapott, és nem is álltak rendelkezésre olyan erők, amelyekről 1956 után elsősorban a magyarországi propagandakiadványokban olvasni lehetett. Egy szűkebb emigráns csoport – a hungaristák – spanyolországi kiképzőtáborokban fegyveres segítségre készült, de ebből semmi nem lett.

Az előadás befejező részében többek között hallhattunk arról is, hogy az 1945 és 1949 közötti politikai emigránsok jelentős része úgy vélte, hogy lehetősége nyílik politikai szerepvállalásra az esetleg létrejövő új Magyarországon.

A nemzetközi helyzet – mondta végül Szakály Sándor – nem tette lehetővé a magyar emigráció jelentősebb szerepvállalását, és így az alapvetően a Szabad Európa Rádió adásain keresztül valósult meg. Ez utóbbi egyébként az emigráció és a rádió politikai vezetése között ellentéteket is okozott. A rádió nem a hivatalos amerikai álláspontot képviselte, hanem annál radikálisabb hangot ütött meg.

Horváth Miklós – a Hadtörténeti Intézet és Múzeum tudományos főmunkatársa – „A forradalom új fegyveres ereje, a nemzetőrség megszervezése” című előadása első részében elemezte a nemzetőrség megalakulásának

közvetlen előzményeit. A párt felhívására a munkahelyek és a települések egy részében a forradalom első időszakában megalakított fegyveres őrsegek többsége – az előadó értékelése szerint – nem váltotta be a hatalom reményeit, nem folytatott aktív harctevékenységet a felkelők ellen, viszont közvetlen környezetében jelentős szerepet játszott a közrend fenntartásában.

Horváth Miklós az október 27-e és 30-a közötti időszak eseményeit vizsgálva a civil fegyveres erőkkel kapcsolatos elképzeléseknek három vonulatát vizsgálta, különböztette meg: 1. rendőrkapitányságok aktív részvételével, irányításával rendőrségi segéderőként nemzetőrség szervezése; 2. a területi pártszervezetek civil fegyveres erejének, a „munkásosztagoknak” a felállítása; 3. mint fő törekvés: a felkelőszabadságharcos csoportok megsemmisítése, lefegyverzése.

Az előadó véleménye szerint a szovjet és magyar politikai vezetés még az október 28-án végrehajtott áttérítést követően sem volt képes a helyzet reális értékelésére, és a módszerek nem lényegtelen módosulásai ellenére is a legfontosabb cél a kommunista párt hatalmi pozícióinak az átmentése volt.

Tényleges fordulat a nemzetőrség szervezésében csak október 30-án következett be. Ennek leglényegesebb eleme, hogy ettől az időponttól a nemzetőrség meghatározó erejévé a követeléseikből semmit fel nem adó, fegyvereiket megtartó, zárt egységben csatlakozó felkelő csoportok váltak.

Az előadás második felében Horváth Miklós felvázolta a nemzetőrség szervezésének folyamatát, szolt a nemzetőrség létszámáról és összetételéről és a november 4-ig folytatott tevékenységéről.

Hermann Róbert – a Hadtörténeti Intézet Igazgatója – „1848–49 és 1956 nemzetőrségének azonos és eltérő vonásai” című előadásában arra a kérdésre kísérelt meg választ adni: hogy történeti szempontból 1956 nemzetőrsége örököse és folytatása volt-e 1848–49 nemzetőrségének, vagy erősebbek azok a vonások, amelyek megkülönböztetik egymástól e két testületet. E kérdés megválaszolásához részletesen elemezte az 1848–49-es nemzetőrség létrejöttének XVIII. és XIX. századi előzményeit, ezen belül a korszakban megalakult rendvédelmi szervezetek és testületek fő jellemzőit.

Az előadó áttekintést adott az 1848–49-es nemzetőrség szerveződésének különböző állomásairól, a nemzetőr alakulatok feladatairól, tevékenységéről, majd előadása befejező részében összegzésként ismertette a két nemzetőrség közös és eltérő vonásait.

Ezt követően Hermann Róbert a saját maga által megfogalmazott kérdésre visszatérve megállapította, hogy 1848–49 és 1956 nemzetőrsége között az eszmei indíttatás, a forradalmi rendvédelem tekintetében mutatkozik a legtöbb azonosság. Míg azonban 1848 nemzetőrsége néhány hónap alatt spontán ön- és rendvédelmi testületből országosan kiterjedt, egységes modell alapján szervezett intézménnyé vált, addig 1956 nemzetőrsége az idő hiánya miatt soha nem jutott túl a spontán szervezkedési szakaszon. Ugyanakkor az is jellemző tény, hogy az 1956-os forradalmat záró utolsó jelentős katonai cselekményeket elsősorban a nemzetőrség és nem a honvédség alakulatai hajtották végre.

Szántó Mihály – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára – „A forradalom leverése, a Magyar Néphadsereg lefegyverzése, a hadsereg tevékenysége a békekiképzés megkezdéséig” – című előadásában részletesen szolt a november 4-én megindított általános szovjet támadás, a „Vihar” – „Forgószél” – fedőnevű hadművelet sikere érdekében végrehajtott akciókról, például Nagy Imre és politikai vezető társainak Jugoszlávia Nagykövetségének épületébe történt „becsalásáról”, illetve a katonai felső vezetés – köztük Maléter Pál vezérőrnagy honvédelmi miniszter, Kovács István vezérőrnagy, a Vezérkar főnökének – letartóztatásáról, a szovjet haderőnek – a Különleges Hadtest, a 8. gépesített és a 38. összefegyvernemi hadseregek – a nemzetőrségi és honvédségi alakulatok ellen végrehajtott támadásáról. Az előadó beszámolt a nemzetőr és honvéd alegységek Budapesten és vidéken november közepéig folytatott ellenállásáról, a Magyar Néphadsereg alakulatainak erőszakos lefegyverzéséről, szétkergetéséről, a szovjet agresszió következményeiről, ezek között az azonnal megkezdett tisztogatásokról, a katonák ellen végrehajtott megtorlás általános céljairól.

Szántó Mihály előadását a honvéd karhatalom megalakításának, majd

felszámolásának, a hadsereg újjászervezésének ismertetésével zárta.

M. Kiss Sándor – a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanszékvezetője – „A forradalmat követő megtorlás” – témakörben tartott előadásában a győri börtönnél 1956. október 25-én leadott sortűz – mint előadásából kiderült 1988-ig ható – következményeit vizsgálta egy családot, a Halász családot ért tragédián keresztül. Az előadó véleménye szerint a politika, a jog és az erkölcs ütközését kísérhetjük figyelemmel az ún. Halász-ügyben. A börtönnél halálos lövés következtében életét veszítő fiú – az akkor 17 éves Halász Ödön – apja, Halász István évtizedekig tartó küzdelmén keresztül nemcsak arra derül fény, hogy miként halt meg Halász Ödön, hanem felvázolható az 1956-ot követő megtorlás „természetrajza” is. A fia rehabilitálásáért küzdő apa – mondta erről többek között az előadó – és a kádári állam közötti különbözőségek feloldhatatlanok voltak. Hiába írták az apának, hogy a fiát nem lehet rehabilitálni, mert el sem ítélték, ha az apa azt akarta elérni, hogy a fia lelövését bűncselekménynek minősítsék, a fiát pedig szabadítsák meg az „ellenforradalmi” bélyegtől. Az állam és a párt az erkölcsi és politikai értelemben vett bűnösséget fenntartotta, ha valakinek valami köze volt az 1956-os forradalomhoz, akár passzív részesként is.

M. Kiss Sándor előadása végén – az általa elmondottak összefoglalásaként – a következőket mondta: „Sajátos történet az előadás tárgya. A hallgatónak kell eldönteni: lehet-e ebben az ügyben megtorlásról beszélni? Tényként leszögezhető, hogy a fiút, Halász Ödönt 1956. október 25-én halálos lövés érte. Ez kétségtelenül megtorlás volt. A hatalom fegyveres képviselője megtorolta a feltételezett lázadást. Az apa esetében jogi megtorlás nem történt, sőt a hatalom humánus is volt: azt ajánlották az apának, hogy felejtse a saját jól felfogott érdekében. A döntés a hatalom részéről egyértelmű: A fiú is, s az események többi ártatlan részese is, s túl ezen mindenki aki vállalta '56 emlékét, erkölcsi és politikai értelemben véve is bűnös. Ez a felfogás – a büntethetőség, a jogi

megtorlás bekövetkeztének lehetősége – teremtette meg a kádári csendet.”

Király Béla vezérezredes – '56-ban a Nemzetőrség Főparancsnoka, Budapest Katonai Parancsnoka – „A forradalom folytatása más eszközökkel – az ENSZ és a magyar emigráció” című előadásában szövege az 1956-os magyar emigráció forradalom utáni kezdeményezéseiről, ezek között a Magyar Forradalmi Tanács megalakításáról.

Saját szerepét értékelve az előadó elmondta, hogy 1957 januárja és 1963 ősze között olyan szervezeteknek volt a tagja, illetve olyan kezdeményezésekben vett részt, amelyek célja a magyar forradalom és szabadságharc valós törekvéseinek megismertetése és az azt követő megtorlás méreteinek és következményeinek csökkentése – és fő célként – a politikai foglyok életének megmentése és szabadon engedésének elérése volt.

Király Béla részletesen szövege az ENSZ Biztonsági Tanácsa és Közgyűlése konkrét tevékenységéről, az utóbbi testület alárendeltségében – a magyar ügy vizsgálata céljából megalakított különbizottság, „Ötös Bizottság” feladatáról és az általa végzett munkáról. Az előadó a fentiekén túl – a saját személyes tapasztalatai és a későbbiekben általa végzett kutatómunka eredményei alapján – ismertette és értékelte az '56-os emigráció erőfeszítéseinek összefogása érdekében megalakított szervezetek céljait és munkájának eredményeit.

Király Béla Egyebek mellett beszámolt az 1961-ben Ázsia több országát érintő kampánykörútjáról, amelynek célja a figyelem Magyarország felé irányítása, annak elérése, hogy ezeknek az országoknak a képviselői a Szovjetunió minden fenyegetése ellenére szavazzák meg, hogy az ENSZ Közgyűlése a magyar ügyet továbbra is a napirendjén tartsa.

A konferencia hallgatóságának kérdéseit és hozzászólásait követően *dr. Holló József Ferenc vezérőrnagy* értékelte a konferencia tapasztalatait, illetve bejelentette, hogy 2003. első félévében a konferencián elhangzottakat, illetve az előadások alapjául szolgáló tanulmányokat a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum önálló kötetben teszi közzé.